

BİRKAÇ EĞİTİM FELSEFESİ*

John S. BRUBACHER

Çev. Dr. A. Ferhan OĞUZKAN

Yeniden -Yapımcılık

İlerici eğitim felsefesi anlayışıyla yetişmiş ve hâlâ bu felsefe anlayışını destekleyen pragmacılığa bağlı, fakat ilericiliğin özelliği sayılan eğitim reformunun hızı ve kapsamı konusunda sabırsızlık gösteren bir "yeniden-yapımcılar" (reconstructionists) topluluğu vardır.¹ Yeniden-yapımcıların düşüncelerine göre, ilerici eğitim anlayışı, yerine oturmuş, şüphesiz değişmelerin de sürdüğü dengeli bir toplum için pek uygundur; fakat dengenin korunması amacıyla yapılması gereken uyumlar çok sınırlıdır. Eğer akademik özgürlüğe ve insan haklarına kavuşma uğraşısı bir kimseyi seçenekli uyumlar bakımından bir kararsızlık içinde bırakır ise veya en azından bu uyumlardan herhangi birine karşı güçlü bir bağlılık duygusundan yoksun duruma getirir ise büyük bir zarara yol açmaz. Böyle bir kararsızlık, değişim içinde bulunan bir toplumda olağan bir beklentidir. Ancak kendilerini yeniden-yapımcı diye adlandıranlar, ılımlı, yumuşak bir toplumsal değişim döneminde yaşadıkları inancında

(*) John S. Brubacher, *Modern Philosophies of Education*, New York, McGraw-Hill Company, 1962, s. 316-322.

(1) Yeniden yapımcılar arasında en önde geleni, görüşlerini *Ends and Means in Education: A Mid-century Appraisal* (Eğitimde Amaçlar ve Araçlar: Bir Yarım Yüzyılın Değerlendirilmesi) adlı eserde (Harper-Brothers, New York, 1950) özet olarak bildirilen Thodore Brameld'dir. O, sonra bu görüşlerini *Patterns of Educational Philosophy: A Democratic Interpretation* (Eğitim Felsefesi Modelleri: Demokratik Bir Yorum) adlı eserinde (World Book Company, Yonkers, N.Y., 1950) çok ayrıntılı biçimde açıklamıştır. Brameld'in şu eserlerine de bkz. *Toward a Reconstructed Philosophy of Education* (The Dryden Press, Inc., New York, 1956) ve *Cultural Foundations of Education* (Harper-Brothers, New York, 1957).

BİRKAÇ EĞİTİM FELSEFESİ

değillerdir. Tam tersine, Dünya Savaşı, komünizm ve kapitalizm arasındaki sürekli çekişme ve atomun parçalanmasının gerek barış dönemi için gerek askerlik bakımından taşıdığı önem dolayısıyla ortaya çıkan şartların, birçok olasılıklarla birlikte, patlayıcı, hattâ devrimci bir nitelik gösterdiği düşüncesindedirler. Küçük ve tek tek yapılan uyarlamalar yeterli olmayacaktır. Zaman, büyük ve toptan bir “yeniden-yapım” a gidilmesini istemektedir. İlerici eğitim, bir bırakınız yapınlar (laissez faire) liberalizmi dönemi için yeterli olabilirdi, fakat şimdi bir kolektif-refah devleti yönünde ilerlerken biraz daha ileriye doğru cesaretli bir adım atmanın tam sırasıdır.

Yeniden-yapımcıların gösterdikleri bu köktenci cesareti, hiçbir şey, onların ütopyacı bir eğitim görüşü elde etmeye verdikleri önemden daha iyi açıklayamaz. Yeniden-yapımcılar, çağdaş eğitim çabalarını, belki oluşturabilecekleri eğitimin en katıksız biçimde idealleştirilmesine dayanan bir bakış açısından eleştirmeyi ve yönetmeyi uygun görürler. Bunlar, ütopyacı olmakla birlikte, gerçeklere aykırı düşünen kimseler de değillerdir. Tasarladıklarını gerçekleştireceklerini, yarı karanlık geçmişte ve uzak gelecekte kurulu bir fildişi kuleye sığınır gibi ütopyalarına sığınmayacakları umudu içindedirler. İzlenen temel plana göre, yeniden-yapımcıların ütopyacı eğitim kavramı, büyük halk kitlesinin en yüksek derecede olabildiğince kendini dengeli ve uyumlu biçimde geliştirmesini gerektirir. Büyük halk kitlesi işçi —giftlik işçileri, haftalık ücretli işçiler, aylıklı çalışanlar— olduğu için eğitim de şüphesiz işe ve çalışma hayatına dönük olacaktır. Böyle bir eğitim, ancak insan sömürüsünün söz konusu olmadığı ve tam bir demokratik denetimin bulunduğu bir bolluk ekonomisinde ve güvenilir bir devletin veya yurttaşların bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinen bir devletin koruması altında gerçekleşebilir.

Bir yeniden-yapımcı genellikle ütopyasına erişmede izleyeceği strateji (gengüdümlü) ve taktik (yönlem) için büyük ölçüde pragmacı felsefeye dayanır. Fakat onun ütopyacılığı, birtakım düzeltmeleri ve birtakım değişik noktalara önem vermeyi gerektirmesi bakımından oldukça farklıdır. Belki birinci özellik, bir yeniden-yapımcının ütopyacılığının kendisine gösterdiği doğrultuda geleceğe yönelişidir. Bir pragmacı nasıl bugünü düşündüğü için suçlanmakta ise bir yeniden-yapımcı da gelecekle uğraştığı için suçlanabilir. Bununla birlikte, bir yeniden-yapımcının gelecekle uğraşmasının hayalcilikle hiçbir ilişkisi yoktur. Onun için gelecek, ontolojisinin do-

gal bir parçası, varlığın genel bir özelliğidir. Eğer geleceğin nasıl olacağı üzerinde düşünür ve sonra geleceğe ilişkin olasılıkları bugünün planlanışında göz önünde tutarsak, gelecek, şimdiki zamanda etkisini gösteren bir güç olur ve asıl gerçeklik (realite) niteliği kazanır.

Bir yeniden-yapımcının önemle üzerinde durduğu ve herhalde ikinci olarak belirtilmesi gereken özellik, amaç arayıştır. O, amaç arayışı yalnız insan doğasının temeli olarak düşünmez, bunu aynı zamanda bir öğrenme kuramının merkezi olarak görür. Amaç-arayıcı davranışın geleceğe yönelikliği açıktır. Bu nedenle böyle bir davranış, ütopyacı bir eğitim felsefesini desteklemeye son derece elverişlidir. Fakat, bunun dışında amaç-arayışın vurguladığı başka bir nokta daha vardır ki bir yeniden-yapımcı buna çok büyük önem verir. Amaçlar veya değerler, usavurmada hemen bilinir. Amaç ve değerlerin bir akıldışı (usdışı) niteliği vardır ve bir yeniden-yapımcıya göre bunlar bilgi ve değer kuramında çok ihmal edilmişlerdir. Amaçlar sezgi yoluyla bilindikleri için kavranmaktan çok anlaşılır. Bu bakımdan amaçlar, tükenmez insan gücünü harekete geçirirler. Bunun içindir ki ütopya ve ütopyaya ulaştırıcı yollar konusunda bir toplumsal oybirliğinin (genel onayın) sağlanması isteniyor ise elde ütopyayı gerçekleştirecek etkili güçler var demektir.

Böyle bir oybirliği bugün halkın ideolojisinde- eyleminde uyduğu ve katıldığı inançlar, alışkanlıklar ve önyargılar sisteminde bulunabilir. Bir yeniden-yapımcı için bu ideoloji bir tür küme (grup) düşüncesidir ve bir eğitim felsefesinin toplumsal bir yapı için göz önünde tutması gereken varlığın genel özelliklerinden birini oluşturur. Bir yeniden-yapımcı, küme düşüncesine yönelirken bireysel düşünceden ayrı veya ondan başka herhangi bir gizemsel (mistik) varlığın yardımına sığınmak niyetinde değildir. O, sadece, bir insan topluluğunun ortak yaşantılarını hatırlamalarına, bu yaşantıları eleştirmelerine ve onları gelecek yaşantıların normları (düzgüleri) olarak kullanmalarına imkân sağlayan bir durumu belirtmektedir. Fakat, topluluklar ideolojik normları bakımından birbirinden farklıdır. Gerçekten, özgürlüğünün daralması ve genişlemesiyle birlikte topluluk-ıçi savaşım, bir yeniden-yapımcının ontolojisinin bizzat toplumsal yapı kadar önemli bir parçası gibidir. Ütopyanın eğitim aracılığıyla gerçekleştirilmesi olasılığı ancak ütopya üzerinde toplumsal oybirliği sağlandığı zaman güçlü olabilir. Buna rağmen, yeniden-yapımcı bu oybirliğinin isteğe bağlılık ilkesine dayanması ge-

BİRKAÇ EĞİTİM FELSEFESİ

rektiğinde ısrar eder; belirlenen amaçları onaylayan bireylerin ve kümelerin gönüllü tanıklıkları beklenmelidir. Bu nedenle bir yeniden-yapımcı, önce lehte ve aleyhte bütün kanıtları gözden geçirdiği ve sonra bu ütopyaya bağlandığı için bir öğrenci veya öğretmenin yan tutmasının savunulur yönleri bulduğuna inanmakla birlikte okulun öğrencilere kendi ütopyasıyla ilgili ilkeleri aşılması gerektiğine inanmaz.

Romantik Doğalcılık²

Eğitimsel inançlarına, pragmacılıktan çok romantik doğalcılıkta felsefi bir destek bulan ilericilerin sayısı az değildir. Onlara göre ilerici eğitimin ana ilkelerinin kaynağı, Dewey ve onun yolunda giden filozofların düşünceleri değil, Rousseau ve yandaşlarının düşüncesidir. Pragmacılar, Dewey gibi, ilgi ve özgürlük konusundaki ilerici ana ilkelerini bilgi kuramına dayandırırılar. Bu ilkeleri bir bütün halinde kapsayan etkinlik programı temelde gerçeği (doğruyu) sınamaya yöntemidir. Öte yandan, Rousseau'yu izleyen romantik düşünürler ilerici eğitim ilkelerini genellikle bir insan doğası kuramına dayandırırılar. Çocuk kendiliğinden etkin olduğu için ilgi ve özgürlük kendini-anlatmanın (özanlatımın) başlıca aracı olur.

Romantik doğalcı, Rousseau'nun çocuğun doğasının (tabiatının, ahlâkının) kötü değil, tersine iyi olduğu varsayımında görüldüğü ve onun çağdaşlarının da bir kural olarak savundukları gibi doğaya karşı son derece saygılıdır. Bu tutum, insan doğasının, göksel cisimlerin yörüngelerinde uydukları yasalar kadar değiştirilmesi imkânsız yasaların neler olduğunu öğrenmektir. Yasaları bildikten sonra eğitimcilere düşen bir başka görev, bu yasaları engellemek yerine onlardan yardım sağlamaktır. İşte, çocuğun tümüyle incelenmesi hareketi bu görüşle başlar. Çocuğun doğası bir norm olur.

Bu öncüllere dayanarak bir romantik doğalcı, olan ne ise onun doğru olduğu sonucuna varır. Çocuğun gösterdiği herhangi bir ça-

(2) Bu eğitim felsefesinin klasik açıklaması Jean Jacques Rousseau'nun *Emile* ve Friedrich Froebel'in *Menschenziehung* adlı eserlerinde görülebilir. Yirminci yüzyılda bu eğitim felsefesiyle ilgili birtakım sözler söylenmiş ve bir takım uygulamalar da yapılmıştır, ancak bu konu üzerinde hemen hemen sistemli bir yayın bulunmamaktadır. Bununla birlikte, James J. Bernard'ın şu yazısına bkz.: "Romantizm ve Fildişi Kule", *School and Society*, 87:137-138, Mart, 1959.

ba amacına ulaşmalıdır; çünkü burada temel bir itinin varlığı söz konusudur. Bundan dolayı çocukların ilgilerine karşı gösterilen dikkat tamamiyle yerindedir ve doğaldır. Gerçekten, bu doğuştan gelen dürtülerin engellenmemesi için çok dikkatli olmak gerekir. Bu dikkati pekiştirmek için bir eğitimci bugün romantik doğalcılığı destekleme konusunda sık sık Rousseau'ya değil de Freud'e başvurur. Toplumsal göreneğin ketvurmaları sonucu ortaya çıkan sinirceli davranışların hem önlenmesi hem de tedavisi için evde ve okulda geniş ölçüde bir "müsaadekârlık" (olurluluk) gösterilmesini uygun bulur. Hattâ, okulun amaçlarını belirten bir liste yapmak durumunda kalacak olsa derhal çocuk ruhbilimine başvurur. Bu ruhbilim dalının anlatım ve açıklanma bekleyen güdüler envanterinden çocuğun ihtiyaçları konusunda bir katalog yapabilir. Bu ihtiyaçlar, sonra, eğitimde serbestçe ortaya çıkması ve karşılanması için çalışılması gereken amaçlar haline gelir.

Romantik doğalcı, yalnız çocuk ihtiyaçlarında kendini belli eden doğaya karşı büyük bir saygı beslemez, çocukların bireysel ihtiyaçlarında kendini gösteren doğa için özellikle büyük bir saygı duyar. O, insan doğasında evrensel olan kadar tek (özel) olanı da saygıyla karşılar. Bu nedenle, okul programını çocuğun bireysel ilgileri çevresinde örgütlemeye (orgaize etmeye) hazırdır. Romantik doğalcı, çocuğun bireysel olarak düşünce ve duygularına, istek ve değerlerine son derece önem verir. Eğer böyle bir yaklaşım, çocuğun öznel ruh durumlarıyla aşırı derecede ilgilenmek gibi görünürse bu, doğanın çok çeşitliliğini yeterince değerlendirmedeki başarısızlığımızdandır.

Bireyselle ve öznele karşı beslenen duygusal saygı kimi ilericilerin pragmacılığına bile sirayet etmiştir. Bu ilericiler gerçeği, yapılan iş (alınan sonuç) olarak tanımladıktan sonra iş (sonuç) sözcüğünü de gerçekleşmesi için çaba gösterilen şeye erişmek olarak tanımlamaya çalışırlar. Gerçek olarak ortaya çıkacak şey, böylece, hiç değilse kısmen başlangıçta benimsenen erek ve değerlere bağlıdır. Yani, gerçek üzerinde belirli bir özleme bağlı bir nitelik söz konusudur. İlericiler, istenilen şeyin iyi sonuç vereceğine inanıyorlar ise sonucu bundan böyle gerçek diye düşünme eğilimindedirler. Bu öncüller karşısında ilerici okulda öğrenmenin niçin amaçlı olması, proje yönteminde çocuğun niçin ereği belirleyen, öğrenme sürecine yön veren ve güdülenmeyi sağlayan üstün bir amaç veya içsel bir itiyeye sahip bulunması gerektiğini anlamak kolaylaşır.

BİRKAÇ EĞİTİM FELSEFESİ

Çağdaş bir romantik doğacı, çocuğun eğitiminde toplumsal sürece, bu görüşün ilk ünlü savunucusu Rousseau'nun verdiği yerden daha normal bir yer verir. Ancak, bu durumda bile eğitim sürecinin ağırlık noktası yine tamamiyle bireyin bağımsızlığı ve özelliği yönündedir. İnsanın doğal hakları ile çocuk hakları yasa tasarısı arasında uyum olmalıdır. Gerçekten, bu haklar çok kez insanın görevlerini eğitim sahnesinin arkasına veya yanına itecek kadar çok görünür. Toplumsal tabuların yasakları bazen doğaya aykırı diye reddedilir. İnsanın doğal durumununun özgürlük olması gerekir. Disiplin ve özdenetim değerli birer amaç ise de bu nitelikler kendini-anlatma üzerinde ısrarla duran bir okul programının çok daha olumlu özellikleri yanında pek önemli sayılmaz.

Ana-babalara ve öğretmenlere yönelik bu küçük uyarı, çocukların daha geniş bir toplumsal ortamda bırakınız yapsınlar (laissez faire) kuramına göre gelişmelerine, serpilip büyümelerine engel olmaz. Hükümetin eğitime karışmaması politikası doğalcılık bakımından birçok kez savunulmuştur. Okullara yardım söz konusu olduğu zaman hükümetin istemeye istemeye işe karışması yerine halkın kendi doğal ilgisine güvenmek doğru olur. Doğal analık-babalık içgüdülerinin yetersiz kaldığı durumlarda iyilikseverlik içgüdüleri yardıma gelecektir. Eğer hükümetin işe karışması kaçınılmaz ise bu, ancak hiçbir çocuğa haksızlık yapılmadığının anlaşılması için başvurulacak bir çare olmalıdır. Böyle bir eğitim felsefesi, şüphesiz, güçlü ve yetenekli olana kendine daha çok güven beslemesi için imkânlar yaratılması konusu üzerinde çok durur. Fakat, bu aşırılık bile bir tür doğal adaleti gösterir. Bu, doğal ayıklanmanın ve en güçlü olanın hayatta kalmasının toplumsal bir uygulaması gibidir.

Gerek pragmacılığın gerek romantik doğalcılığın temelinde, doğacı bir eğitim felsefesinde rahat bir yer bulan bir şimdiki zamancılık veya geçicilik anlayışı yatmaktadır. Yeni gelişen bir evrende, bir kimse gözünü sürekli biçimde yeni ortaya çıkan şeylerin gördüğü bir noktadan başka bir yöne güç çevirebilir. Bu nokta, şüphesiz, durmadan hareket eden şimdiki zamandır. Bir kimsenin gözü eğer uzun zaman geçmişe veya geleceğe takılır kalırsa yaklaşmakta olan olayların yoğunluk ve hızı onu ezer, geçer. Durum böyle olduğuna göre, ilericilerin, eğitimin yetişkinlik dönemine veya henüz bilinmeyen gelecekteki hayata hazırlık biçiminde düşünülmesi yerine halen yaşanan hayatın kendisi olması gerektiği görüşünü savunmalarına pek şaşmamalıdır. Eğer çocuk bugünü iyi yaşar ise,

gelecek farkedilmez biçimde şimdiki zamanın ürünü olduğuna göre, yarınlar neye gebe olursa olsun ilerisi için iyi hazırlanabilecektir.

Varoluşçuluk³

Pragmacı doğalcılıkta da romantik doğalcılıkta da görülen, bi-reye önem verilmesi durumu varoluşçulukta da vardır. Fakat, pragmacılık ve romantizm için iyimserlik doğal bir tutum olduğu halde varoluşçuluk bu konuda karamsar değilse bile, en azından çok ölçülü bir tutum takınır. Kolayca kestirilebileceği gibi, varoluşçuların asıl ilgilendiği husus, varlığın anlamıdır. Varoluşçular, şüphesiz, bu ilgilerinde hiç de yalnız değillerdir. Klasik ülkücüler (idealistler) de bu ilgiyi paylaşmışlardır. Gerçekten, klasik ülkücüler en son (gerçek) ile o kadar içten ilgilenmişlerdir ki bu konunun kendi uğraşları arasına girdiğine kesinlikle inanmışlardır. Buna karşı varoluşçular klasik ülkücülerle aralarında ortak bir ilgi bulunduğundan pek emin değillerdir. Onlar, insanın dünyada yalnız ve kaygı içinde yaşadığını düşünürler. İnsan, kendi anlamını ve yazgısını bilmeden huzursuzluk duyguları içinde gelecekle ve en sonunda ölümlle yüzyüze gelir. Belki onu en çok korkutan şey, kendi varlığının sona ermesidir. Klasik felsefeciler, varlığın temelini (özünü) fizikötesinin akla dayalı ilkelerinde bulmakla bu korkudan kurtulmuşlardır. Varoluşçular ise, tersine, varlığın temelini yalnızlık ve kaygının yarattığı yoğun gerginlik ve gelişmelerde bulurlar. Eyleme bağlılık göstererek ve bunun sonuçlarına katlanarak kendi kendilerine ancak insana büyük acı veren belirsizlikle yüklü durumlar için söz konusu olabilecek bir anlam yaratırlar.

Öte yandan varoluşçular arasında görüş ayrılıkları da vardır. On dokuzuncu yüzyılda bu felsefe hareketinin kurucusu Sören Kierkegard'ı izleyen varoluşçular, sonunda Tanrıya inanmada birleşmişlerdir. Yirminci yüzyılda Jean Paul Sarte'in yandaşları ise sonunda Tanrıyı inkâr eden bir tutum içine girmişlerdir. Fakat, varılan her iki sonuçta varoluşçuluk "sıcak" ve "soğuk" savaş dönemlerinin kaygıları ile açık bir uyum içinde olmuştur. Varoluşçuluk,

(3) Varoluşçuluğun eğitim bakımından taşıdığı önemi en iyi anlatan tek eser, herhalde George F. Kneller'in *Existentialism and Education* (Varoluşçuluk ve Eğitim) adlı kitabıdır (Philosophical Library, Inc, New York, 1958). Kısa, fakat yetkin bir sunuş için bkz. Van Cleve Morris, *Philosophy and the American School* (Felsefe ve Amerikan Okulu), Houghton Mifflin Company, Boston, 1961, Böl. 13.

BİRKAÇ EĞİTİM FELSEFESİ

savaş gerginlik ve söylentilerini yansıtan niteliğiyle henüz tam bir eğitim kuramı sayılamaz. Ne ölçüde bir eğitim kuramı olacağı da kesin değildir. Birkaç kişi böyle bir kuramın ne olabileceğini belirtmeye çalışmıştır, ancak bu konuda kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Bir varoluşçu eğitim felsefesinin uygulamaya yansımaları, pragmacı eğitim felsefesinden farklı değildir. Bu felsefe de özel durumların karşılanmasında her şeyden önce öğrencinin kendi yaşantısına (deneyimine) güvenmesini ister. Öğrenci böyle kendi başına bırakılmakla bu gibi durumları doğrudan doğruya karşılamaya teşvik edilmiş olur; çünkü insan bunalımlı durumlarda eyleme geçerek umutsuzluğun üstesinden gelme konusunda kendine-güven duygusu geliştirir. Aynı şekilde, bir kimsenin kendisini değerlerin ortaya çıktığı bir durumla uğraşmaya adanması da ona bu konuda yardımcı olur. Bu, hiçbir zaman değerlerin eylemden önce var oldukları ve bu nedenle keşfedilmeyi bekledikleri anlamına gelmez. Bütün bunlar, gençliğe yapılacak telkinlerde katı bir tutum takınıldığı görünümünü verebilir; fakat ana-babalara ve öğretmenlere gençliği bu durumdan korumaya çalışmaları iyice tavsiye edilmelidir. Hayata bakışları ne kadar karamsar olursa olsun gençler içgörülerinden ve gelişmeleriyle ilgili yorumlarından yalnız kendileri sorumludurlar.

Varoluşçuluk düşüncesi, dinsel eğitim görünümüne yeni bir boyut katmıştır. Bu düşünce, çok kez hatırlanmak istenmese bile, şimdi yaşayan genç veya yaşlı herkesin birgün öleceği olgusuyla başlar. Eğer bir kimse, sonunda, karşılaşacağı bu durum için isteyerek hazırlanmamış ise kendisini iyi yetiştirmiş sayabilir mi? Bu konu, herhalde kiliseye bırakılmayacak kadar önemlidir. Kilise bütün insanları etkisi altına alamaz, ama ölüm tüm insanları etkiler. Bu nedenle bir varoluşçu için bu, din ve eğitimin ortak konusudur.